

Rajabov San'atjon Sunatovich
Buxoro davlat pedagogika instituti
Ijtimoiy fanlar kafedrasida katta o'qituvchisi

XVII ASR BOSHLARIDA BUXORO XONLIGI TARIXINING YORITILISHI MASALASI

(B. Ahmedov tadqiqotlari tahlili asosida)

Anotatsiya. Ushbu maqolada Mahmud ibn-Valining "Bahr ul-Asror" hamda B. Ahmedovning "Balx tarixi" kabi tadqiqotlarida XVII asr boshlarida Buxoro xonligi tarixiga oid masalalarning yoritilishi. Ushbu davrdagi siyosat, boshqaruv, ilm-fan va madaniyat sohalaridagi ahvolining yoritilish masalalari tahlil etiladi. Maqola akademik Bo'riboy Ahmedovning ilmiy tadqiqotlari tahlili asosida bayon etilgan.

Kalit so'zlar. Buxoro, taxt, xalq, soliq, ajdodlar, qabila, hukmdor, lashkar, muallif, xon, ittifoq, fitna, talonchilik, zodagon.

Аннотация. В данной статье рассматривается освещение вопросов, связанных с историей Бухарского ханства начала XVII века, в таких исследованиях, как "Бахр ул-Асрор" Махмуда ибн-Вали и "История Балха" Б. Ахмедова. Анализируются вопросы освещения состояния политики, управления, науки и культуры в этот период. Статья основана на анализе научных исследований академика Бурибоя Ахмедова.

Ключевые слова. Бухара, трон, народ, налог, предки, племя, правитель, войско, автор, хан, союз, интрига, грабёж, знать.

Abstract. This article examines the coverage of issues related to the history of the Bukhara Khanate in the early 17th century in research works such as Mahmud ibn-Wali's "Bahr ul-Asror" and B. Ahmedov's "History of Balkh." The article analyzes how these works illuminate the state of politics, governance, science, and culture during this period. The content is based on an analysis of the scientific research conducted by Academician Buriboy Ahmedov.

Keywords: Bukhara, throne, people, tax, ancestors, tribe, ruler, army, author, khan, alliance, conspiracy, plunder, nobleman.

Kirish. Akademik Bo'riboy Ahmedov tarixiy, adabiy manbalarning mohir tarjimoni bo'lib, Mahmud ibn Valining "Bahr ul-asror fi manoqib ul-axyor" ("Olijanob kishilarning shon-shavkati haqida sirlar dengizi") asarini 1977-yilda diqqatga sazovor joylarini to'plab, 150 ga yaqin parchani monografik tarzda rus tilida so'z boshi va zarur izohlar bilan e'lon qilgan[4:1].

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Olim o'zining "Государство кочевых узбеков" (ko'chmachil o'zbeklar davlati) (Moskva, 1965) va "История Балха" (XVI первая половина XVIII в.) (Balx xonligi) (Toshkent, 1981) nomli monografiyalarning yuzaga kelishida asosiy manba bo'lganini qayd etadi[6:63]. Olim mazkur asarning xotima qismini tahlil qilib Buxoro tarixiga oid "turk-mo'g'ul qabilalarining mamlakat ijtimoiy-siyosiy hayotida tutgan o'rni, Balx va Buxorodagi o'zbek xonlari saroyida mavjud bo'lgan tartib va marosimlar to'g'risida" ma'lumotlarni keltiradi[2:147]. "Baxr ul-asror" asarining B. Ahmedov muharrirligida 1977 yilgi e'lon qilingan nashri[4:10]dagi so'zboshi qismida Mahmud ibn Valining Movarounnahr, Eron, Afg'oniston, Hindistonda bo'lgan vaqtlarida savdogarlar va sayohatchilardan, shuningdek, Balx, Hindiston, Koshg'ar, Rossiya va Buxoroga tashrif buyurganlar tomonidan to'plagan ishonchli ma'lumotlar asosida shaharlarning o'sha vaqtdagi holati, xususan, Buxoro bilan bog'liq jo'g'rofiy joylarning to'liq tasvirlanganligi e'tiborga molikdir.

Tadqiqot metodologiyasi. Olim tomonidan "Bahr ul-asror" asarining tarjima qilingan qismlari orasida Buxoro tarixi bo'yicha bir qator ma'lumotlar keltirilib, jumladan, Buxoro shahri

Movarounnahrning beshinchi iqlimiga ega markaziy va poytaxt shaharlaridan ekanligi, "islom gumbazi" deb nomlanishi, hosildor ekin yerlarining ko'pligi, uzum va qovunning eng sara navlari mavjulligi, Buxoroning o'nta tuman bilan chegaradoshligi, zardane oq gullarining navlari, Buxoroning olxo'ri va olchasi mashhurligi kabi parchalar shular jumlasidandir. B. Ahmedovning tarjimasi orqali o'sha vaqtga qadar noma'lum bo'lgan Buxoroning islom dunyosida va ilm-fan taraqqiyotida tutgan o'rni, qishloq xo'jaligi va tabiati (iqlimi), joylashuv o'rni bo'yicha bir qator qimmatli tarixiy ma'lumotlar keltirilgan[4:25].

Tahlil va natijalar. Shuningdek asarda Buxoro xonligidagi taxt uchun kurashlar, ijtimoiy-siyosiy ahvol, o'zaro ichki nizolar hamda Balx bilan bog'liq muhim ma'lumotlarni uchratishimiz mumkin. Jumladan, Pirmuhammadxon II vafotidan so'ng Buxoro zodagonlari Shayboniylar taxtini Jonibekka topshirishga qaror qildilar, biroq u oliy hokimiyat shahzodalardan biriga tegishli bo'lishi kerakligini bahona qilib, bundan bosh tortdi.[1:73] Shunda Jonibekning katta o'g'li Dinmuhammad sultonni Shayboniylar oliy xoni etib saylashga qaror qilindi, u Safaviylar tomonidan qamal qilingan Obivard hukmdori edi. Buxoro amirlari va zodagonlarining qaroriga ko'ra, Jonibekning ikkinchi o'g'li Boqimuhammad sulton Buxoro xonligi taxtiga, uning uchinchi o'g'li Valimuhammadxon esa taxt vorisi deb e'lon qilinib, Balxga noib qilib yuboriladi. Shunday qilib, 1599-yilda Buxoro xonligida hukmronlik murakkab siyosiy vaziyatda adabiyotlarda ashtarxoniylar deb nom olgan Joniylar sulolasi (ularning ajdodi Jonibek nomi bilan) qo'liga o'tadi.

Ko'plab tadqiqotchilar Ashtarxoniylar sulolasining birinchi hukmdori Boqimuhammadxon bo'lgan, deb ta'kidlaydilar. Biroq, numizmatik materiallarning tahlili shuni ko'rsatadiki, 1600-1601 va 1602-1603-yillarda Buxoro, Samarqand va Toshkentda Jonibek sulton nomidan tangalar zarb etilgan ekan. Bu esa, aslida Ashtarxoniylar sulolasining birinchi hukmdori Jonibek sulton bo'lganligidan dalolat beradi. Buni yozma manbalar ham tasdiqlaydi[2:123].

Ashtarxoniylar hokimiyatga kelganda, mamlakat og'ir ahvolda edi. Davlatning butun hududida shafqatsiz to'qnashuvlar va ichki nizolar avj olgan edi. Toshkent va Samarqandda qozoq sultonlari hukmronlik qilardi. Farg'ona va Andijon Amin sulton hamda Baroqxonning boshqa avlodlari ta'siri ostida qolgan edi. Shayboniy Jonibek sultonning avlodi - Muhammadsalim sulton Hisor, Chag'oniyon va Xuttalonda zo'ravonlik qilardi. Balx shahri Safaviylar vakili Muhammad Ibrohimning nazorati ostida edi. Mamlakatning barcha hududlarida xalqning ahvoli og'ir edi. Amirlar va boshqa zodagonlar xalqni shafqatsizlarcha ezib, ulardan katta soliqlar undirardi. Mamlakat chindan ham og'ir ahvolga tushib qolgan edi.

Dastlabki ashtarxoniylar xonlarning ajdodlari hukmdorligi va faoliyati haqida yozma manbalar ma'lumot bermaydi. Faqatgina muallifimizning "Bahrul asror" asarida bu borada ayrim uzuq-yuluq ma'lumotlarni uchratish mumkin. Jumladan, Mahmud ibn Valining yozishicha, Yormuhammad Jonibek Muhammad sultonning otasi bo'lgan. Mang'ishloqxon vafot etgach, endigina 14 yoshga to'lgan Yormuhammadxon qabila boshlig'i bo'lib olgan. Yormuhammadxon Buxorodagi Hazrati Xo'jai Buzurg maqbarasiga dafn etilgan.[3:32]

Yormuhammadning 6 o'g'li va 2 qizi bor edi: Jonimuhammadxon, Abbos sulton, Oysha sulton xonim, Munida xonim - bularning onasi Iskandarxon Shayboniyning qizi Ma'suma sulton xonim edi; Muhammad sulton, Rahmonquli sulton - bularning onasi Xoja Mir Haydar avlodidan bo'lgan Shohbegim edi; Malik sulton, Tursunmuhammad sulton - bularning onasi esa qo'ng'iroq urug'idan chiqqan Shayxbegim edi.

Iskandarbeki Turkmanning yozishicha, Shoh Abbos I o'zining qo'l ostidagi Muhammad Ibrohim va Abd al-Amin va Eron qo'shinlaridan butun boy berilgan hududlarni buxoroliklardan qaytarib olish uchun foydalanish niyatida bo'lgan. Bundan tashqari, ular Buxoro va Balxni ham egallashlari kerak edi. Ammo Muhammad Ibrohim Balxga kirgach, Abdulaminni o'ldiradi.

Mahmud ibn Valining yozishicha, Jonimuhammad Balxda Ashtarxoniylar hokimiyatini o'rnatish uchun Boqimuhammad va Valimuhammadni u yerga yuborgan. Ularning yurishi uch oy davom etdi (1010 yil Muharram oyidan / 1601 yil iyulidan rabiavval oyigacha / 1601 yil sentyabr oyining boshigacha). Yo'lda ularga Pirmuhammadxonning o'g'illari – Hitori Shodmon va Chag'anyonda hukmronlik qilgan Muhammadsalim Sulton va Ibodulla Sulton qarshilik ko'rsatdilar. Hitori Shadman jangsiz yiqildi. Muhammadsalim o'g'illari Abdulla va Ubaydalloh

32 bilan Balxga qochib, Muhammad Ibrohimdan panoh topadi. Ibodulla Sultonga kelsak, u o'sha paytda Chag'oniyonda edi. U yerda ashtarkoniylar Dexi qal'asiga qamab qo'ygan sulton Nav Ibadalloh va Termiz qal'asi komendanti Odil-biyning kuchli qarshiliklariga duch keladilar. Natijada Boqimuhammad Chag'oniyonda kechikib, Valimuhammad esa Balxga jo'nab ketdi.[2-93]

Valimuhammadning Balx tomon yurishi Shayboniylar xonadoniga sodiq qolgan amirlar orasida shov-shuvga sabab bo'lgan. Ular vaziyatni saqlab qolish uchun Balx taxtiga o'sha paytda Siyahjirdning Chorbog'ida bo'lgan Muhammad Ibrohim o'rniga Pirmuhammadxonning o'g'li Muhammadsalimni o'tqazmoqchi bo'ldilar. Balx va Siyahjirda ko'pchilik Muhammad Ibrohimni yomon ko'rar edi. Muhammadsalim Sayyidmuhammad Sultonning o'g'li Jahongir Sulton hamrohligida Balxga yaqinlashganda, ular Ushturxara darvozasida ushlanib, hibsga olindi. Shu payt Boqimuhammad ularga yordam berish uchun Chag'anyondan yetib keldi. Tugallangan vaziyatda Balx amirlari Nazar biy va Shukur biylar Balx darvozalarining kalitlarini olib, ashtarxoniylarga topshirdilar. Shunday qilib, 1601 yilning noyabrida Balx ashtarxoniylar tasarrufiga o'tadi. U yerda Jonimuhammadxon nomi tilga olingan xutba o'qilib, unga Valimuhammadxon hukmdor etib tayinlanadi.

Muhammad Yusuf Munshiyning yozishicha, Balx aholisi Valimuxammadxon qo'shini kelganini eshitib, o'z bo'ysunish va itoatkorligini bildirgan. Balx aholisi esa Ibrohimxonga uni qo'llab-quvvatlagandek ko'rsatib, Valimuhammadxonga qarshi jang qilish bahonasida uni Balx shahridan ikki farsang uzoqlikdagi Siyahjird hududiga olib borishdi. Ibrohimxon va Valimuhammadxon lashkarlari bir-biriga qarama-qarshi tizilib, jangga kirishga hozirlik ko'rayotganda, Valimuxammadxon bilan jangga chiqqan har bir Balx amiri va jasur yigitlari bo'yniga qilich va qaltirab osadilar va hamma Valimuxammadxonning uzengini o'pishga shoshildilar. Ishlar butunlay boshqacha tus olganini ko'rgan Ibrohimxon shaharda yashirinishga urindi. Ammo ikki lashkar birlashib, darhol uning orqasidan ta'qib qilishdi va uni ushlab, boshini kesib, otining oyoqlari ostiga tashladilar.[1-75]

Mahmud ibn Valining Balxning Ashtarxoniylar tomonidan zabt etilishi haqidagi bu ma'lumotlarini "Muqimxon tarixi" asarining muallifi ham tasdiqlaydi.

Keyinchalik Mahmud ibn Valining xabar berishicha, bu voqealardan keyin Boqimuhammad Movarounnahrda borib, 1602 yil bahorida Chag'oniyon va Termizni o'ziga bo'ysundirgan. Abbos Sulton Rahmonqul Sulton bilan birgalikda isyon ko'tarib, Balxni o'ziga bo'ysundirmoqchi bo'ldi. Boqimuhammad ularga qarshi chiqib, ular uyushtirgan isyonni bostirdi.

Mahmud ibn Vali, shuningdek, Safaviylar hukmdori Shoh Abbosning Balxda o'z mulozimining o'ldirilganidan xabar topganidan g'azablanib, Ashtarxoniylar sulolasini ag'darib, Muhammadsalimni Moveronnahrda o'rnatish uchun katta qo'shin bilan Balxga yo'l olgani haqida xabar beradi. Shu maqsadda u Buxoro amirlariga xabar yuboradi. Ko'p o'tmay Jonimuhammadxon va Boqimuhammadxon bundan xabar topib, Safaviylarning yaqinlashayotganini eshitib, Balx tomon yo'l olishdi. 1602 yil avgust oyining o'rtalarida Safaviylar hukmdori Mo'min-biy bo'lgan Andxud hududiga kirib keldilar. U Safaviylarga qattiq qarshilik ko'rsatdi, lekin uning ba'zi ishonchli odamlari unga xiyonat qilib, uni bog'lab, Safaviylar qo'lga topshirdilar. Shundan so'ng Safaviylar Andxud qal'asini egallab, u yerdan Puli Xatab tomon harakatlanadilar. Valimuhammadxon Balxni mustahkamlashga kirishib, Safaviylarning Puli Xattobgacha bo'lgan yo'lini to'sdi. Bu orada Boqimuhammadxon o'sha yerda Valimuhammadxonga qo'shilishga muvaffaq bo'ldi. Puli Xattobda shiddatli jang bo'lib, Balxni qamal qilish oqibatini hal qildi. Safaviylar mag'lubiyatga uchrab, Eronga qochib ketishdi.

Muhammad Yusuf Munshiyning yozishicha, Eron hukmdori Shoh Abbos katta qo'shin bilan Marv, Andxud va Shibirg'ondan o'tib, Aqcha hududiga kirganda, Valimuhammadxon bu haqda ukasiga xabar beradi va u katta qo'shin to'plab, Balx tomon yo'l oladi. Ikkala aka-uka ham birlashib, Safaviylarga qarshi urush bayroqlarini ko'tardilar. Bu jangda Shoh Abbos yengildi va shoshib Eron tomon qochib ketdi. Bu g'alabadan keyin Boqimuhammadxon yana Buxoroga qaytib keldi.

So'ngra Mahmud ibn Valiy Muhammadning jiyani Hakim Mirzo Badi' az-Zamon Valimuhammadxon va Boqimuhammadxon Balxdan ketganidan so'ng Balx viloyati chegaralarida o'z faoliyatini kuchaytirganini qayd etadi. Pirmuhammad II davrida ham qozoq sultonlariga qarshi kurash olib borish bilan band bo'lgan davrda ham Badi uz-Zamon Match, Qorategin, Badaxshon va Qunduzda hokimiyatni qo'lga kiritadi. U tez-tez talonchilik maqsadida Balx viloyatiga bostirib kirgan. 1603-yil mart oyida ashtarxoniylar o'sha paytda Qunduzda bo'lgan Badi uz-Zamonga qarshi yurish qildilar va 1603-yil 26-martda kuchli qamal janglaridan so'ng Qunduzni egallab oldilar. Badiuzzamon qochib ketadi, biroq bir necha kundan keyin ishonchli odamlari tomonidan ushlanib, Boqimuhammadxon qarorgohiga olib ketiladi va u yerda o'ldiriladi.

Jonimuhammadxon 1603-yil 12-noyabrda vafot etgan. Ashtarxoniylar sultonlari va ruhoniylari motamning yettinchi kunidan so'ng 12-noyabrda Boqimuhammadxonni oliy xon etib saylaganlar. Samarqanddan Buxoroga. U bor-yo'g'i uch yil hukmronlik qildi va 1015/1606 yilda vafot etdi. Uning kuli Buxoroga ko'chirilib, Xo'jai Buzurg mozoriga dafn qilindi. Uning hukmronligi davrida qozoq sultonlari Suyunchoxo'ja xon avlodlari bilan ittifoq tuzib, Turkiston, Sayram, Suzoq, Toshkent va Farg'onani ulardan tortib oladilar. Mahmud ibn Valiyning yozishicha, Hisor va Chag'oniyon amirlari Buxoro hukmron doiralari harakatlaridan norozi bo'lgan va shuning uchun Muhammadsalimning o'g'li Abdulla Sultonni hokimiyat tepasiga ko'targan. Mirzo Husayn Ko'lobni o'z qo'liga oldi. Valimuhammadxonning o'g'li Rustam Sulton Qunduz qal'asiga qamalgan edi. Valimuhammadxon ularga qarshi ikkala aka-uka - 1601 yildan Samarqand va Keshga hukmronlik qilgan Imomqulixon va Nodirmuhammadni yuboradi. Keyin ashtarxoniylar Hisor va Ko'lobga katta qo'shin yuboradi, bu yurishda 42 nafar ashtarxoniylar amirlari qatnashadi. Nikdara darasida shiddatli to'qnashuv bo'lib, u yerda hisorliklarning uch minglik otryadi mag'lubiyatga uchradi. Keyin Ko'lob quladi, uning hukmdori Mirzo Husayn qo'shin qoldiqlari bilan Chahorduxtaronga qochib ketdi. Imomqulixon Mirzo Husaynni Badaxshon tog'larida joylashgan Tangi Marj qishlog'ida mag'lub etib, omon qolgan tarafdorlari bilan bu yerni tark etadi. Imomqulixonning Mirzo Husayn qo'shinlari ustidan qozongan g'alabasi uning qo'shindagi mavqeini mustahkamladi. Buxoro amirlari va boshqa hukmron doiralar Imomqulixonning muvaffaqiyatidan qo'rqib, unga qarshi fitna uyushtirmoqchi bo'ldilar. Bu ma'lum bo'lib, u bilan Valimuhammadxon o'rtasida adovat boshlanishiga sabab bo'ldi.

Mahmud ibn Valining "Bahru-l-asror" asarida bu voqealar haqida batafsil ma'lumot berilgan. Muallif 1043/1633 yillarda amirlar Sakibiy parvonachi durian, Ollohberdibiy va Xo'jam otaliqlar qo'mondonligida Darai Darvozga yurish olib borilganligini yozadi. Uning hukmdori Shoh G'arib kuchli qarshilik ko'rsatdi. Zaynbardor va Zemm qal'alarini qamal qilish paytida shiddatli janglar bo'lib o'tdi, bu yerda har ikki tomon ham o'z qo'shinlarining salmoqli qismini yo'qotdi. Natijada Shoh G'arib oziq-ovqat va yem-xashak yetishmasligi sababli sulh tuzishga majbur bo'ldi, uning shartlariga ko'ra, o'tgan to'rt yil davomida soliq to'lashi va Nodirmuhammadxon nomini tilga olgan xutba o'qishi kerak edi. Shoh G'aribning o'g'illaridan biri Nodirmuhammadxon saroyiga garovga yuboriladi. 1044/1634-1635 yillarda Balx xalqi Rushonni egallab, u yerda uning hukmdori Shoh Dara o'ldirildi. 1044-yil shavvol oyida/1635-yil mart-aprelda Darvoz Nodirmuhammadxon qo'liga o'tadi. O'sha yili Chotral va Boshqirdlar bo'ysundirildi, ularning hukmdori Shoh Bobur oliy hokimiyatni tan oldi va bu hududlarda vassal sifatida qoldirildi. Zemmga kelsak, u yana bir necha yil o'z mustaqilligini saqlab qoldi va nihoyat, 1048/1638-1639 yillarda Baki otaliqqa bo'ysundi.

Mahmud ibn Valining yozishicha, Balx qo'shinlari Badaxshonning sharqiy qismida mustahkamlanib, Katurga va Siyahpushlarga qarshi tez-tez bosqinlar uyushtirgan. Uning yozishicha, Nodirmuhammadxonning ishonchli kishilaridan biri sayyid Miryahyo 1635 yilning yozida Kishmada o'z otryadini yig'ib, Kimrog'ga bostirib kiradi va u yerdan Ko'kcha daryosi boshlanuvchi Varzi dovoniga boradi. U yerda unga yaqinlashib qolgan qorapushlar ularga qarshilik ko'rsatib, tosh va o'qlar otgan. Keyin Balx amirlari dovonga bir qancha otryadlarni jo'natadilar, ular daryoning manbasiga yetib kelib, uni yopadi va suv qorapushlarning uy-joylari va maskanlarini suv bosadi. Aholi mustahkamlangan joylarini tashlab, tog 'daralari bo'ylab tarqalib ketishga majbur bo'ldi. Shunday qilib, reydshtirokchilari dovonni egallab, daryo tomon

34 yo'l olishdi. Mandijon, so'ng Puli Katurdan o'tib, Katurning o'ziga yetib bordi. Siyahpushlar hayron bo'lib, Balx amirlari Katurning o'n ikki qishlog'ini egallab olishdi. Ular u yerda misli ko'rilmagan talonchilik va talon-taroj qilishdi. Shunga qaramay, ular Katurni bo'ysundira olmadilar, garchi ular u erdan juda katta o'lja va asirlar bilan qaytgan bo'lsalar ham. Bunday ma'lumot boshqa yozma manbalarda mavjud emas, shuning uchun biz uning ishonchliligini aniqlay olmaymiz.

Xulosa va takliflar. Shunday qilib, XVII asr boshidagi Buxoro xonligi tarixiga oid Mahmud ibn Valining yuqoridagi ma'lumotlari o'ziga xos bo'lib, yuqorida tilga olingan, hozirgacha kam o'rganilgan va ko'plab munozarali masalalar saqlanib qolgan bu davr tarixining noma'lum sahifalariga oydinlik kiritadi, degan xulosaga kelishimiz mumkin. B.Ahmedov Mahmud ibn Valining boy adabiy-ilmiy merosini ilk bor keng qamrovda o'rganib, ilmiy muomalaga kiritishga erishgan. Asosiy e'tibor uning "Bahr al-asror fi manaqib al-axyor" asarining geografik qismiga qaratilib, ilmiy jihatdan eng qimmatli parchalar tanlab olingan, va izohlar bilan boyitilgan. Tanlov jarayonida materiallarning mazmuniy yangiligi va muallifning bevosita bilgan hududlariga oidligi ustuvor omil sifatida belgilangan. Ushbu yondashuv asarning ilmiy qiymatini ochib berishga va tarixiy-geografik ma'lumotlarni yanada to'liq tasavvur qilishga xizmat qilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мухаммад Юсуф Мунши. Муким-ханская история / пер. с тадж., примеч. и указ. Семенова. - Ташкент, 1956. – С. 73.
2. Ахмедов Б.А. История Балха (XVII - первая половина XVIII в.). - Ташкент, 1982. – С. 97, прим., 123.
3. Бахру-л-асрар. Рук. биб-ки Индия Офис № 575. – Л. 386-42а.
4. Махмуд ибн Вали. Море тайн относительно доблестей благородных; введ., пер. с перс., примеч. и указ. Б.Ахмедова. – Ташкент: Фан, 1977. – 167 с.
5. Бартольд В.В. Церемониал при дворе узбекских ханов в XVII веке. // Соч. - Т. 2, ч. 2. - М.: Наука, 1964. - С. 390-399;
6. Ахмедов Б.А. Махмуд ибн Вали и его энциклопедический труд// Общественные науки в Узбекистане. -№ 11, 1969. -с. 63-65.
7. Тўраев Ҳ. “Бухорони Балхга алмаштириш воқеаси ва ҳўжа Ислом Жўйборий”. “Бухоро мавжлари” журнали.
8. Тўраев Ҳ. Жўйборийларни машхур этган сиймолар // “Маърифат нури”, 1999-йил 22-ноябрь
9. Тўраев Ҳ. Бухоро ҳукмдорлари ва Жўйбор ҳўжалари // Бухоро: Тарих саҳифалари. – Бухоро: “Бухоро” нашриёти, 1998.
10. Ражабов С. С. ИСТОЧНИКИ ПО ИСТОРИИ БУХАРЫ В ИССЛЕДОВАНИИ АКАДЕМИКА Б. АХМЕДОВА //Проблемы востоковедения. – 2024. – Т. 103. – №. 1. – С. 39-44.
11. Ражабов С. С. ДАВЛАТШОҲ САМАРҚАНДИЙ “ТАЗКИРОТ АШ-ШУАРО”(“ШОИРЛАР ТАЗКИРАСИ”) АСАРИНИНГ ЎЗБЕК АДАБИЁТИ ВА ТАРИХЧИЛИГИДА ТУТГАН ЎРНИ (Б. АҲМЕДОВ ИЛМИЙ ТАДҚИҚОТЛАРИ ТАҲЛИЛИ АСОСИДА) //INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2024. – Т. 3. – №. 30. – С. 441-444.